

rena ter za transport slabe infrastrukture. Pomen so mu dvigala kstanjeva drevesa, ki so jih izrabili tudi za hrano in so hkrati pomenila tudi vir dohodka. Na trgu v Čedadu so prav tako prodajali dračje. Produktijska razmerja v kmetijstvu so temeljila predvsem na dolgoročnem dednem zakupu, kratkoročnih zakupih s fiksnimi dajatvami, od 18. stoletja dalje pa tudi na kupoprodajnih pogodbah, ki so bile v bistvu oblika kreditiranja. Za območje je bila torej značilna agrarna obmejna ekonomija: dohodek od obdelovalnih in gozdnih zemljišč ter živinoreje ni zadoščal za preživetje prebivalcev, zato so se nanj navezovali tudi neagrarni panoge kot so bile obrti, oblike založništva, prekupčevanja in tihotapstva.

Avtorica ugotavlja, da je *večina privilegijev, ki jih je skupnostim priznavala Beneška republika, sovpadala z njihovimi gospodarskimi dejavnostmi ter socialnimi in ekonomskimi interesi*. Teme razprav vaških zborov so se namreč navezovali na upravljanje srenjske zemlje, najmanjše skupnih posojil, upravljanje cerkvenega premoženja. Veliki zbori so se dogovarjali o zaščiti pravic v odnosu do države, odlogu plačil v primeru slabih letin itd. Sodni zbori so odločali v sporih glede lastništva, izplačila dot, zapuščin... Prebivalci so privilegije dobili zaradi sodelovanja v črniški vojski, ki je varovala mejo s habsburško državo, in samega pomena, ki ga je imelo obmejno območje. Slednje se v tej luči prav zaradi svojega strateškega pomena kaže kot polje »igre« kmečkega prebivalstva, ki ni bilo negibna pasivna masa, temveč je svoj položaj aktivno izkoriščalo kot pogajalsko izhodišče za ohranjanje privilegijev, za vključevanje v legalno in nelegalno trgovino ter promet prek deželnih oziroma državnih meja. Sezonske migracije, trgovina in dopolnjevanje z neagrarnimi viri dohodka kažejo, da je bila kmečka ekonomija Nadiških dolin v novem veku vse prej kot samooskrbna.

Posebno dragocenost publikacije predstavlja tudi 13 zemljevidov in skic območja, ki so dragocen vir za raziskovalce obmejnega teritorija. Delo po mnenju Aleksandra Panjeka *predstavlja izhodiščno točko prihodnjih raziskav za nekaj korakov naprej, poleg tega pa nudi spoznanja, ki omogočajo bistveno bolj utemeljeno primerjavo z drugimi stvarnostmi tako v slovenskih kot v italijanskih deželah*. Ines Beguš je za disertacijo leta 2014 prejela nagrado Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu za diplomsko, magistrsko in doktorska dela ter nagrado natečaja SLORI – Slovenskega raziskovalnega inštituta za izbor diplomskih, magistrskih in doktorskih nalog.

Tanja Gomiršek

Karin Almasy: Wie aus Marburgern 'Slowenen' und 'Deutsche' wurden. Ein Beispiel zur beginnenden nationalen Differenzierung in Zentraleuropa zwischen 1848 und 1861. Graz: Pavelshaus, 2014, 234 strani (Wissenschaftliche Schriftenreihe des Pavelhauses, Band 16).

V zadnji številki *Zgodovinskega časopisa* (št. 3–4, str. 494–497) je objavljena recenzija o navedenem delu Karin Almasy, ki jo je napisal Marjan Kordaš, vendar se mi zdi, da premalo pove o delu samem, ki je odlična znanstvena razprava in zasluži pozornost tako strokovne kot laične javnosti, zato naj monografiji namenim še nekaj besed.

Konec leta 2014 je v založbi graške Pavlove hiše izšla obsežna monografija izpod peresa prevajalke in zgodovinarke mlajše generacije, ki se v svojih razpravah ukvarja z nemško-slovenskimi odnosi, predvsem v 19. stoletju. Avtoričino poglobljeno poznavanje zgodovinske tematike ji pride še kako prav tudi pri prevajanju historičnih, etnoloških in drugih humanističnih besedil. Naj spomnim le na njene prevode znanstvenih in strokovnih prispevkov slovenskih raziskovalcev v nemščino ali pa na prevod odmevne monografije Božidarja Jezernika *Goli otok – Titov gulag* (nem. *Titos Gulag auf der Insel Goli otok*; Celovec: Mohorjeva, 2014), s katerim je prevajalka

nemško govorečemu bralstvu približala »neslavno« poglobljene iz naše polpretekle zgodovine, med njenimi deli (skupaj s Klausom Detlefom Olofom) pa je tudi prevod Vorančevega *Doberdoba* (Celovec: Mohorjeva, 2008).

Tokrat se Karin Almasy predstavlja s samostojno znanstveno monografijo, ki jo je posvetila mnogo prezgodaj preminulemu prof. dr. Janezu Cvirnu, profesorju, pri katerem so se kalile generacije slovenskih zgodovinarjev. Naslov monografije, napisane v nemškem jeziku, se v slovenščini glasi *Kako so iz Mariborčanov nastali Slovinci, in Nemci. Maribor kot primer začetka narodnostne diferenciacije v osrednji Evropi med letoma 1848 in 1861*. Spremnjo besedo (str. VIII–XIII), ki bralca popelje v obravnavano tematiko, je prispeval dr. Christian Promitzer, sodelavec Oddelka za zgodovino in antropologijo JV Evrope na graški univerzi. Knjiga je izšla s podporo avstrijskega ministrstva za izobraževanje in slovenskega Urada Vlade za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Monografija obravnava eno osrednjih poglavij novejšje zgodovine osrednje Evrope, saj predstavlja in ovrednoti procese nacionalne diferenciacije, ki so od srede 19. stoletja dalje zaznamovali politični in kulturni razvoj tega prostora. Za slovenskega bralca je delo še posebej zanimivo, ker gre za študijo primera, ki se osredotoča na Spodnjo Štajersko, natančneje na Maribor. Avtorica opisuje začetke razvoja, na katerem temelji današnja identiteta slovenskega naroda, poleg tega pa se posveča tudi razvoju nacionalne misli nemško govorečega prebivalstva na Spodnjem Štajerskem, na kateri je zrasla večinska opredelitev za nemško nacionalno afiliacijo, ki je od leta 1930 dalje pomenila opredelitev za nacionalsocialistični režim in ga tudi omogočala. V tem smislu se delo dotika perečih zgodovinskih vprašanj, ki so vodila v vedno večja nasprotja med nemštvom in slovenstvom na Spodnjem Štajerskem, kot v predgovoru ugotavlja Promitzer (str. VIII).

Knjiga je izšla nekaj manj kot dve desetletji zatem, ko je Janez Cvirn izdal knjigo *Trdnjavski trikotnik* (Maribor: Obzorja, 1997), v kateri je predstavil politično orientacijo nemštva na Spodnjem Štajerskem v letih od 1861 do 1914, in dve leti zatem, ko je bila v Mariboru v okviru projekta »Maribor – Evropska prestolnica kulture« (2012) javnosti predstavljena razstava *Nemci in Maribor* in izdan obsežen razstavni katalog z bogatim dokumentarnim, arhivskim in slikovnim gradivom.¹ Delo Karin Almasy tako dopolnjuje obe omenjeni publikaciji; predstavlja obdobje pred letom 1861, ki ga je ovrednotil Janez Cvirn, in poglobljeno predstavi razmere in zapletene odnose, ki se jih je dotaknila razstava v letu 2012. Delo, čeprav analizira razmere na »mikroravni«, torej na

Mariboru kot študiji primera, smemo nedvomno postaviti ob rob znanstvenim monografijam Joachima Höslerja² in Jerneja Kosija,³ ki obravnavata začetke slovenskega nacionalnega gibanja v prvi polovici 19. stoletja.

Monografijo sestavlja sedem osrednjih poglavij, ki vsako zase predstavlja zaokroženo celoto. Kot uvodni moto avtorica na čelo svoje monografije postavi zgovorno Vošnjakovo misel o tem, da se pred letom 1848 nihče ni čutil ne Nemca ne Slovenca, da se nihče ni menil za nacionalnost in da je bil jezik zgolj sredstvo sporazumevanja. V *Uvodu* (str. 2–9) Almasy predstavi znanstvena izhodišča in metodološka vprašanja. Obravnavani časovni okvir od 1848 do 1861 je premišljeno izbran. Prvič se v času po marčni revoluciji pri Slovencih sploh začne govoriti o narodnostnem vprašanju: v tako imenovani pomladi narodov leta 1848 se »zbudi« narodna zavest, čeprav o pravi nacionalni naravnosti nikakor ne moremo govoriti. V Mariboru je leta 1848, kot v knjigi pokaže avtorica, edino »nacionalno vprašanje« to, katere zastave naj izobesijo in katere barve naj si na rokave nadenejo člani narodne garde, naj bo to nemška ali slovenska trikolora ali pa kar štajerska belo-zelena. Drugič pa gre za obdobje (1848 do 1861), ki ga raziskave navadno zanemarjajo, saj v tem času ni pravega političnega življenja, razveljavljenih je večina dosežkov marčne revolucije, časopisov skoraj ni bilo; zato se številne zgodovinske obravnave začenjajo šele z letom 1861 (ali 1867) – saj leto 1861 z oživitvijo ustavnega življenja predstavlja prelomnico v političnem življenju. Kljub temu ne moremo reči, da se v tem »mrtvem« vmesnem obdobju t. i. neoabsolutizma narodnostna vprašanja ne porajajo: morda niso v ospredju, vendar pa so prisotna. Avtorici v monografiji uspe nazorno prikazati, da so na področju šolstva nadaljevali z reformami revolucionarnega leta 1848, ki so pozitivno vplivale na razvoj slovenskega jezika. Prav v primeru slovenskega nacionalnega gibanja je šolstvo te dobe izjemno pomembno, saj so se narodnopolitična gibanja osredotočala na jezikovno politične zahteve, izobrazba pa je bila temelj za kakršno koli politično organiziranost. Zanimariti pa ne gre niti vloge Cerkve, ki je po konkordatu leta 1855 izvajala nadzor nad šolami. V tem času je za Maribor izjemnega pomena še dejstvo, da so pod Slomškom prenesli sedež lavantinske škofije iz Šent Andraža v Labotski dolini v Maribor, kar je na regionalni ravni močno povečalo ugled mesta.

V delu avtorica za Maribor uporabljala ime Marburg, saj slovenska inačica v obravnavanem času še

¹ Ferlež, Jerneja (ur.): *Nemci in Maribor: stoletje preobratov. 1846–1946*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2012.

² Hösler, Joachim: *Von Krain bis Slowenien. Die Anfänge der nationalen Differenzierungsprozesse in Krain und in der Untersteiermark von der Aufklärung bis zur Revolution. 1768–1848*. München: R. Oldenbourg, 2006.

³ Kosi, Jernej: *Kako je nastal slovenski narod: začetki slovenskega nacionalnega gibanja v prvi polovici 19. stoletja*. Ljubljana: Sophia, 2013.

ni bila uveljavljena; vedeti moramo, da predstavlja Maribor s Ptujem in Celjem nemški trdnjavski trikotnik in je torej pretežno nemško mesto, medtem ko slovenski življenjski prebiva večinoma v zaledju, na podeželju. Uvod Karin Almasy zaključuje z mislijo (morda vsaj delno aktualno še danes!), da se zdi, da je zgodnji nacionalizem »moška stvar«: med številnimi protagonisti, ki so bili gonilo mariborskega političnega in kulturnega življenja (politiki, novinarji, učitelji, šolski svetniki, gardisti, pisatelji, zapisovalci), namreč ni najti predstavnic nežnejšega spola. Leta 1848 so z letaki poskusili prav posebej apelirati na Mariborčanke, naj si tudi one nadenejo narodne kokarde.

V prvem poglavju (str. 10–56) so teoretično predstavljene pojmi *narod*, *narodna diferenciacija* in *nacionalizem*, in modeli, ki so jih v tem kontekstu predstavili Hroch, Anderson, Hobsbawm, Gellner in drugi, avtorica pa posebej poudari in analizira še vlogo jezika, nemškega in slovenskega, ko gre za nacionalno diferenciacijo, saj se zdi, da je jezik bistveni etnični element, po katerem se loči nemštvo na Spodnjem Štajerskem od slovenstva. V luči sodobnih sociolingvističnih razprav, ki jezik postavljajo na obrobno mesto, se zdi to še posebej zanimivo, saj avtorica jezik postavlja na najvišje mesto hierarhične lestvice nacionalnega zavedanja in to zato, ker je prav jezik v primeru Slovencev in Nemcev bistvena ločnica med njimi.

Naslednje krajše poglavje je namenjeno orisu jezikovno etničnih razmerij v Mariboru od zgodnjega novega veka do obdobja po drugi svetovni vojni (str. 57–71), v nadaljevanju pa se avtorica posveti analizi zbranega materiala in na podlagi arhivskih in časopisnih virov ter primarne in sekundarne literature splete prepričljivo in izjemno lepo berljivo zgodbo o dogodkih v Mariboru v letu revolucije, predvsem o že omenjenem »prepiru o barvah« (t. i. *Farbenstreit*) in o posledicah le-tega (str. 72–113). Nadalje se posveti nacionalnemu vprašanju v času neoabsolutizma od 1851 do 1860, kjer spregovori o odnosu Cerkve do nacionalnega in jezikovnega vprašanja, o škofu Slomšku in njegovem pomenu ter premestitvi sedeža škofije v Maribor (str. 114–127). Sledi poglavje, namenjeno šolskemu vprašanju (str. 128–175), kjer avtorica obravnava zgodnjo nacionalno diferenciacijo v »Slovence« in »Nemce« na vseh tedaj običajnih šolah (ljudska šola, glavna šola, realka in gimnazija). Ko je v času neoabsolutizma živahno politično in časniško življenje zamrlo, so se namreč nacionalna oz. jezikovno-kulturna prizadevanja usmerila predvsem na vprašanja šolanja in izobrazbe. Na osnovi šolskih vizitacijskih poročil, spominskih zapisov, šolskih letnih poročil in podobnih virov avtorica podaja podobo tedanjega časa in oriše, kako so revolucionarne spremembe (npr. šolske reforme) prišle v Maribor. Predvsem na primeru gimnazij predstavi, da so v prvih vrstah porajajočega se slovenskega narodnega gibanja stali duhovniki in poudari narodotvorno vlogo novega učnega predmeta, namenjenega dežel-

nemu jeziku, torej slovenščini. Rezultati raziskave, predstavljene v tem poglavju kažejo, da v Mariboru v obravnavanem času skoraj ni bilo narodne zavesti in ni bilo nacionalno utrjenih blokov, kaj šele »nacionalnih bojev«, temveč je v mestu vladalo miroljubno sožitje z dalekosežno, četudi asimetrično dvojezičnostjo (npr. zaradi utrakvističnih šol). Čeprav je nemški element nedvomno zasedal primarno mesto v družbi in nikakor ne moremo govoriti o »slovenskem narodnostnem gibanju«, pa je čas neobsoletizma vendarle odločilen za slovensko narodno gibanje, saj se prvič formira izobrazenska elita – ki je ne oblikujejo več izključno duhovniki. Prav v tem kontekstu je vloga gimnazij tako pomembna: v času po marčni revoluciji je v luči naprednih šolskih reform zrasla nova generacija kmečkih fantov, ki so se izobraževali, se naučili slovensko in se imeli za Slovence. Tako se je krepilo tudi zavedanje o slovenski narodnostni identiteti.

V naslednjem poglavju (str. 176–194) sledi še pregled dogajanja v prvi fazi ustavnega časa, ko je nacionalno diferenciacijo že zaznamovala drugačna dinamika. Avtorica svoje delo sklone s poglavjem, ki mu je dala pomenljivi naslov »Ali v letih 1848 do 1861 v Mariboru že ločimo Nemce in Slovence?«. Odgovor na to vprašanje kljub vsemu ni tako enostaven, saj je v obravnavanem obdobju iz virov težko razbrati nacionalne kategorije. Namesto tega lahko trdimo, da se je večina prebivalcev še počutila in obnašala »nacionalno indiferentno«. Narodna pripadnost jim še ni bila bistvena kategorija identitete. Večina Štajercev v tem času že vedno prisega na lokalno pripadnost (Maribor), tej sledi regionalna (Štajerska), obe pa združuje dinastična patriotična (cesarski hiši) in verska (katoliška) pripadnost. Po Hrochu, meni avtorica, bi v primeru Maribora v tem kontekstu lahko govorili zgolj o fazi A narodnega razvoja (t. i. *Gelehrtenphase*, v kateri redki posamezniki in izobraženci že imajo narodno zavest, a se pretežno zanimajo za fenomene kot so jezik, kultura, vera itd.), ne pa tudi o fazi B, za katero je značilna politična agitacija, o čemer na primeru mesta Maribor v bistvu še ne moremo govoriti. Obenem avtorica poudarja, da je bila slovenščina v primerjavi z nemščino v tem času zapostavljena, prav zato pa je toliko bolj pomembno to, kar je v svoji raziskavi dokazala: da so bile pomembne smernice za razvoj slovenskega naroda položene prav na področju šolstva v času neoabsolutizma, ko se je slovenščina utrdila kot učni predmet.

Karin Almasy je na podlagi arhivskega gradiva (Štajerski deželni arhiv v Gradcu, Arhiv Slovenije, Pokrajinski arhiv Maribor, Nadškofjski arhiv Maribor), spominske literature slovenskih in nemških protagonistov, na osnovi dnevnikov, opisov mest, časopisnih člankov, historičnih virov ter literature sestavila mozaik neprecenljive vrednosti, ki natančno in nazorno slika razmere v Mariboru sredi 19. stoletja. Delo dopolnjuje natančen popis virov, na katerih temelji knjiga (str. 201–215), obsežen seznam

literature (str. 216–229) ter povzetka v angleškem in slovenskem jeziku (str. 231–234).

Monografija Karin Almasy je pomemben prispevek k poznavanju slovenske politične in kulturne zgodovine in jo toplo priporočam v branje. Seveda pa bi nas vse zelo razveselil tudi slovenski prevod dela, ki bi tako postalo dostopno še laični javnosti, ki jo tematika zanima, a žal ne govori nemško. Jezik monografije je namreč znanstven, a vseeno slikovit in tekoč ter zato primeren za prav vsakega bralca, ki bi rad izvedel več o slovenski kulturni zgodovini 19. stoletja.

Tanja Žigon

Trevor Shaw in Alenka Čuk: Slovenski kras in jame v preteklosti. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015, 464 strani.

Knjiga z naslovom *Slovenski kras in jame v preteklosti* je novo skupno delo Trevorja Shawa in Alenke Čuk, ki sta ga iz angleškega izvirnika *Slovene Karst and Caves in the Past* (2015) prevedli Marjana Karer in Polonca Mesec, odlomek iz Martelove knjige v 16. poglavju pa je iz francoščine prevedla Suzana Koncut. Oba avtorja sta v Sloveniji že znana kot samostojna raziskovalca preteklosti krasa, večkrat pa sta sodelovala tudi skupaj; tako sta leta 2002 izdala knjigo *Royal and other Noble Visitors to Postojnska jama 1819–1945*, leta 2012 pa delo *Slovene Caves & Karst pictured 1545–1914*.

Apnenec se pod vplivom deževnice, površinskih in podzemnih voda raztaplja in tako obenem tvori slikovite kraške pojave marsikje na svetu. Ti pojavi so dobili ime po slovenski pokrajini Kras, kjer se je njihovo preučevanje in raziskovanje najprej začelo. Kraški pojavi, torej jame, vrtače, uvale, kraška polja, naravni mostovi in brezna so že v preteklosti pritegnili kar nekaj popotnikov, trgovcev, obiskovalcev,

umetnikov in znanstvenikov. In prav ljudje, ki so v preteklosti s svojimi opažanji, izkušnjami, doživetji in ilustracijami (kasneje fotografijami) na območju med Pivko in Cerknjskim jezerom in na območju planote Kras raziskovali jame in življenje okrog njih in v njih, so v ospredju pričujoče knjige. V delu tako najdemo gradivo prvih obiskovalcev vse od njihovih dnevnishkih zapisov o obiskih jam, gostišč na poti, vpisov v jamskih knjigah, zemljevidov, vtisov, pisem, zgodb, anekdot, opazk o pokrajini, pa vse do težav, s katerimi so se pri raziskovanju srečevali. Že kartografi v 16. in 17. stoletju so se na primer ubadali z vprašanjem, kako bi na zemljevidu omenjenega območja prikazali reke, ki delno tečejo pod površjem, saj pogosto niso niti vedeli, v katero smer tečejo.

Knjiga kot nekakšen družbenozgodovinski oris prikazuje preteklo dogajanje in opisuje odnos in mišljenje ljudi o krasu, živih bitjih v jamah in kraških pojavih od 16. pa vse do dvajsetih let 20. stoletja. Tako v osmem poglavju prvega dela knjige najdemo podatek, da so človeško ribico prodajali celo na ribjem trgu v Trstu in jo uporabljali za hrano, objavljeno pa je tudi navodilo iz *Vodnika*, ki so ga tiskali med letoma 1837 in 1881, kako ravnati z živo človeško ribico, če jo kdo kupi v gostišču v Postojni. Ta edina v jamah živeča dvoživka je pritegnila pozornost tudi Charlesa Darwina, ki jo je omenil v delu *O nastanku vrst* leta 1859. Zanimivo je tudi naslednje poglavje o kapnikih iz slovenskih jam, namenjenih prodaji, preučevanju in javnemu predstavljanju. Avtorja navajata, da so sredi 19. stoletja kapnike iz Postojnske jame zakonito prodajali po ceni, ki jo je določila uprava. Kapnike so nabirali v stranskih rovih jam, marsikateri je končal tudi kot darilo pomembnemu gostu za spomin na obisk jame. Pošiljali so jih tudi na razstave, v muzeje in šole. Še danes jih najdemo v muzejih v Londonu, na Poljskem in v Avstriji. Del promocije je bilo tudi postavljanje stalagmitov v javne parke in na železniške postaje po vsej Evropi. S tem so želeli, da bi taka promocijska sporočila dosegla najširši krog ljudi. Gotovo nekaj, kar v današnjem času velja za nepredstavljivo in kaznivo.

V knjigi so predstavljeni tudi tehnični podatki, na primer o razsvetljavi v jamah, prvih fotografijah, gradnji železnice v Postojnski jami. V 15. poglavju drugega dela, sicer posvečenega Cerknjskemu jezeru in Rakovemu Škocjanu, tako najdemo opis in načrte za postavitev t. i. Putickovih »štirn« iz leta 1889, ki še danes stojijo na požiralnikih Pod stenami na Planskem polju.

Tretji del knjige je popolnoma posvečen Postojnski jami, ki je najdaljša turistična jama v Sloveniji in ima najdaljšo zgodovino. Kot navajata avtorja, je prvi ohranjeni dokaz o obiskovalcih jame iz leta 1323, prvi pa jo je opisal Janez Vajkard Valvasor, ki si jo je ogledal leta 1679. Obstaja tudi zapis Josepha Antona Nagla o obisku jame iz leta 1748. Ta je v vzhodnem rovu jame opazil staro kamnito steno, ki jo je bilo

